

RADOVI IVANA MEŠTROVIĆA U ZBIRCI KARLA WITTGENSTEINA U BEČU

VESNA BARBIĆ

Rijetko ćemo naići na iole važniji prikaz ili članak o bečkoj Secesiji ili kulturnome i umjetničkom životu u Beču na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće, a da ne naidemo na ime Karla Wittgensteina. Radi boljeg razumijevanja njegova

poznanstva odnosno prijateljstva s Meštrovićem neposredno nakon Meštrovićeva studija, potrebno je dati nekoliko podataka o Wittgensteinovoj obitelji. Mislim da su Wittgensteinov karakter, njegove upute i savjeti što ih je u pismima davao Meštroviću donekle djelovali na formiranje mladog kipara, posebice na njegovo stvaranje. Karl Wittgenstein (1847-1913) podrijetlom je iz židovske obitelji, odgojen u strogom protestantizmu. Nemirnog duha,

napustio je dobro situiran roditeljski dom i 1865. otišao u Sjevernu Ameriku, ali se već 1867. godine vratio u Beč. Upisao je strojarstvo na Visokoj tehničkoj školi, ali je još prije završetka studija počeo raditi, i to uspješno, na gradnji željeznica, strojeva i turbina. Smatrali su ga osnivačem i vodećom ličnošću moderne industrije željeza i čelika u Austro-Ugarskoj Monarhiji. Uspješnim transakcijama na burzi ostvario je znatne dobiti te su ga uspoređivali s Kruppom i Andrewom Carnegiem u Njemačkoj,

Meštrovićev mecena Karl Wittgenstein sa suprugom Leopoldinom. Reprodukciirano u Kurt Wuchterl, Adolf Hübner. Ludwig Wittgenstein, Hamburg 1979., str. 21

odnosno u Sjevernoj Americi.

Kuća obitelji

Wittgenstein, Alleegasse 16, postala je središte kulturnoga i umjetničkog života Beča potkraj 19. stoljeća, kao i njegov ladanjski posjed Hochreith kod Hohenberga u Donjoj Austriji. Wittgenstein je omogućio gradnju paviljona Secesije u Beču 1897. godine i izdašno je podupirao to udruženje naprednih umjetnika. Stvorio je svoju privatnu zbirku ne samo bečkih secesionista, već i francuskih impresionista. Nabavio je Meštrovićevo *Vrelo života* 1906. (danas u Drnišu), te još nekoliko Meštrovićevih radova 1907, 1908. i 1909. godine, a 1908.

omogućio mu je boravak i rad u Parizu. Naraštaji obitelji Wittgenstein prije Karla Wittgensteina, a i gotovo svi članovi njegove obitelji, bili su glazbeno nadareni te su imali mnogo senzibiliteta za likovne umjetnosti i literaturu.

Sa ženom Leopoldinom, rođenom Kalmus, glazbeno također vrlo nadarenom, imao je osmero djece. Sin Paul bio je poznat koncertni pijanist koji je nakon gubitka desne ruke u Prvome svjetskom ratu nastavio karijeru svirajući, za njega posebno skladane

Ivan Meštrović: Vrelo života, 1906., od 1957. godine postavljen je kao javni spomenik u Drnišu. Foto: Tošo Dabac, FIM - Atelijer Meštrović, Zagreb

koncerte Richarda Straussa, Fridricha Smita, Maurica Ravela i Sergeja Prokofjeva. Ludwig je bio nadaren za tehniku te se već 1908. u Engleskoj bavio konstruiranjem letjelica i zrakoplovnih motora. Nakon sudjelovanja u Prvome svjetskom ratu radio je kao učitelj do 1926. Te je godine počeo graditi, zajedno s prijateljem Paulom Engelmanom, učenikom Adolfa Loosa, poznatu kuću Stonborough u Beču, u Kundmanngase 19, za svoju sestru Margarete. Od tog vremena bavi se filozofijom, predaje na

Cambridgeu, gdje je 1951. godine i umro u 62. godini života. Tri njegova sina – Hans, Rudolf i Kurt – počinili su samoubojstva vrlo mladi. Od triju kćeri, Hermine (slikarica i prijateljica Gustava Klimta), Helene i Margarete, najpoznatija je Margarete, udana Stonborough, i to po portretu što ga je izradio Gustav Klimt 1905. godine.

Podaci o djelima Ivana Meštrovića u zbirci Karla Wittgensteina u Beču nalaze se u staroj kartoteci iz 1919. godine (arhiva Atelijera Meštrović, Fundacija Ivana Meštrovića u Zagrebu), koja je poslužila za monografiju objavljenu te godine u Londonu. U arhivi Atelijera Meštrović nalazi se još jedan izvor – pisma iz 1908. i 1909. godine, koja je Karl Wittgenstein pisao Ivanu meštroviću u Pariz, te pisma iz 1911. pisana Meštroviću u Rim.

DJELA koja se navode u staroj kartoteci iz 1919. godine su:

1906. *Vrelo života* (belgijski granit)

1907. *Portret gđe Wittgenstein* (granit), *Adam* (granit), *Eva* (granit), *Glava piedestal* (mramor), *Stupovi – figurativni piedestali* (dva drvena i dva kamena)

1908. *Vaza tankog vrata* (bronca), *Studija ruke* (bronca), *Druga studija ruke* (bronca), *Portret gospođe Wittgenstein* (drvo)

1909. *Vaza s ručkama u obliku ljudskih figura* (bronca).

Neki su od tih radova u gipsu darovnicom Ivana Meštrovića poklonjeni Atelijeru Meštrović u Zagrebu, a jedan – *Vrelo života* – otkupio je sam Meštrović od Wittgensteinovih nasljednika 1957. godine i dao ga uz naknadu općini Drniš.

Nije isključeno da se neće otkriti još koji rad iz kolekcije Wittgenstein.

Iz Wittgensteinovih pisama doznajemo mnogo podataka ne samo o umjetnikovim željama i pogledima na umjetnost, već i o cijenama, materijalu i izvedbi djela, kao i o mogućnostima rada mladog Meštrovića, uvjetima njegova rada u Parizu te i o čvrstom stavu mladog umjetnika pri realizaciji radova.

Meštrović ne popušta autoritetu jednoga od najznačajnijih poznavatelja i ljubitelja umjetnosti u Beču Karla Wittgensteina te na kraju, prema pismima, Wittgenstein popušta poštujući ideje tog mladog, istaknutog stvaratelja.

Nepoznat mi je razlog zbog kojega se dosad u Meštrovićevim biografijama nigdje ne spominje Karl Wittgenstein. Mislim da je imao veliku ulogu, iako kratkotrajnu, u Meštrovićevu životu, omogućivši mu svojom pomoći, odnosno narudžbom i kupnjom, materijalno bezbrižni boravak i rad u Parizu 1908. i 1909. godine.

U te dvije godine Meštrović je izveo 59 skulptura. O tome svom radnom elanu Meštrović 21. veljače 1909. piše arhitektu Josipu Plečniku u Beč: "... Radim da skoro ni meni nije jasno zašto, a kamo da to kome saopštim, nu ali sam tako u to vrijeme uvjeren za što radim da mi neda mira i radio bi dan i noć slatko za to..." Meštroviću je tada bilo 25 odnosno 26 godina.

U Zagrebu je 1930. godine održao koncert Paul Wittgenstein koji je, prema izjavi Vojka Shauffa (između dva rata bio je namještenik i neko vrijeme ravnatelj Radiostanice Zagreb), bio voljan darovati sve skulpture Ivana Meštrovića iz zbirke

Wittgenstein ukoliko ga Zagrebačka filharmonija još jedanput pozove na gostovanje u Zagreb. Međutim, to se nije dogodilo. Filharmonija nije bila voljna ponovno surađivati s Paulom Wittgensteinom. Napominjem da je tada Ivan Meštrović živio u Zagrebu.

Preko Veleposlanstva SFR Jugoslavije u Beču, 1964. godine udovica pijanista Paula Wittgensteina ponudila je na otkup Splitu i Zagrebu radove Ivana Meštrovića: dvije *Ruke* i *Vazu* u bronci. Te skulpture ni tada nisu otkupljene.

To je posljednji podatak o zbirci Karla Wittgensteina u Beču.

PISMA

Kako detaljan opis pisama nije predmet ovog napisa, ograničit ću se samo na sadržaj i Meštrovićeve radove koji se u njima spominju.

Pisma su pisana njemačkim jezikom, na pisaćem stroju, osim jednog iz 1911. pisanoga goticom i rukom Karla Wittgensteina. Godine 1908. Wittgenstein je napisao Meštroviću sedam pisama, 1909. četiri, a 1911. dva pisma.

Prvo pismo datirano je 10. travnja 1908, a upućeno je Meštroviću na adresu Hôtel de la Marine, XIV Boulevard du Montparnasse 59, Pariz. Karl Wittgenstein piše o dvije *Vaze* koje je kupio od Meštrovića prošle godine, a još su u Secesiji, pečene, bez boje, izgledaju vrlo sirovo i nisu za uporabu. Šalje mu 4000 franaka za *Poprsje gospode Wittgenstein*. Želio bi da bude u tamnom mramoru, a ne u bijelome, kako to želi Meštrović. (O tome ponovno piše 5. lipnja i 20. svibnja iste godine.) Nadalje spominje *Evu* – skulpturu nabavljenu također 1907. Drži da je

ružni model, kao i *Stup ženska figura sa dvoje djece*, potječe iz 1907.

20. svibnja 1908 – Wittgenstein piše da je zadovoljan *Evom* i *Stupom*, ali da ne može postaviti više takvih skulptura u kuću.

5. lipnja 1908 – opet piše o *Poprsju gospode Wittgenstein*, tražeći da bude u tamnome mramoru.

16. rujna 1908 – piše da ga veseli što Meštrović marljivo radi i da bi želio znati kako se snalazi s novcem te neka mu otvoreno piše mora li se zadužiti da bi nabavio materijal. Nanovo spominje *Vaze* – neka budu u bronci ili obojenoj terakoti, neka nađe dobrog lončara.

Spreman je kupiti *Ruku* u mramoru, u obliku stupa, oba *Muška torza*, osobito muškarca koji kleči na jednom koljenu, *Adama* i *Evu* u mramoru, koji su gotovi i koje bi trebao izložiti u Parizu. Svida mu se tijelo žene prekrivenih nogu, bez ruku (op. *Sjećanje*), ali htio bi ga imati u manjem formatu, jer bi ga lakše smjestio, no ako je Meštrović protiv smanjenja, on, Wittgenstein, priklonit će se Meštrovićevim željama.

22. listopada 1908 – piše da bi htio imati od Meštrovića:

– obje *Ruke* postavljene na pod kao postament i načinjene tako da mogu nositi jednu figuru – obje lijevane u bronci.

– *Kartijatidu* – obučenu, možda će je Meštrović izraditi u mramoru.

– *Vaze* – koje treba (za zbirku), bilo da su u bronci, mramoru ili majolici.

Eva, *Adam* i *Poprsje gospode Wittgenstein* mogu još ostati u Parizu ako ih Meštrović treba izložiti, ali ne osobito dugo. Nadalje upozorava da mu

Meštrović, preuzme li od njega narudžbu za neku skulpturu, odmah pošalje cijenu kako bi njegov tajnik mogao o tome voditi brigu.

3. prosinca 1908 – Adolf Trenkler, Wittgensteinov tajnik, koji je bolestan piše poslovno pismo. Šalje mu 3000 franaka predujma za *Ruke*,

1000 franaka za *Poprsje gospođe Wittgenstein*, ukupno 4000 franaka, i moli Meštrovića da mu to pismeno potvrdi.

U pismu od 9. siječnja 1909.

Karl Wittgenstein spominje *Ruku* koja je tek toga dana došla u kuću. Prigovara ljevaču, koji se nije iskazao tim radom.

Navod glasi: “bronca je prodrta i pošto nije pažljivo čišćena i cizelirana, nastala je mala oštra ispupčenja koja tamo ne spadaju. Patina ne paše za tu *Ruku*, puno je mrlja koje sprječavaju da se jasno vidi muskulatura.” Misli da

Meštrović uopće nije vidio tu *Ruku* prije nego je otišla od ljevača. S gornje strane nije zatvorena te se ne može na nju ništa staviti, a ne zna se dolazi li metalna ili drvena ploča s donje strane. Neka pomno pregleda *Mušku figuru* prije nego ju pošalje. Wittgenstein se boji da je Meštrović već pao u ruke lošem ljevaču koji ga iskorištava. Ljevač može biti skup, ali stvari koje šalju moraju biti besprijekorne. Pismo od 20. siječnja 1909. oštećeno je i nedostaje mu kraj.

U njemu Wittgenstein spominje *Ruku* nadajući se da je poslana iz Meštrovićeve atelijera, no neka ostane takva kakva jest. Wittgenstein se ne razumije u patine, ali ako patina sprječava da se točno vidi oblik onda nije dobra: “Tko ne zna da bi to mogla biti ruka sa šakom mora dugo

Ivan Meštrović: Vaza dugog vrata, 1908., danas izložena u Ateljeru Meštrović u Zagrebu. Foto: Branko Balić, FIM Ateljer Meštrović, Zagreb

razmišljati što je to zapravo. Za sada neka ostane tako." Dobio je fotografije *Karijatide* koja mu se iznimno svidjela. Na toj kolosal-figuri ne smeta ga Meštrovićeva sklonost da ženskim licima daje muške crte.

Karl Wittgenstein u tom pismu već znatno popušta Meštroviću ublažavajući svoje zahtjeve.

11. kolovoza 1909 – nanovo piše o *Vazi* koju je kupio i po toj je cijeni Meštrović mora isporučiti. Budući da nemamo Meštrovićevo pismo, ne znamo o čemu je riječ. Wittgenstein upozorava da potpora prema dogovoru prestaje nakon dvije godine pa Meštrović mora sam naći narudžbe, ali ne tražiti previsoku cijenu. Prije godinu i pol on, Wittgenstein, obvezao se da će ga izdašno pomagati. Ono što je dotad od Meštrovića kupio nije mu bilo preskupo, ali ostalo (za druge) jest. *Vaze* u glini koje je u Beču kupio još nije dobio i od Meštrovića očekuje da mu ih pošalje za već plaćenu cijenu. Šeststo franaka koje će mu sutra poslati bit će oduzete od rujanske rate.

27. kolovoza 1909 – traži da mu pošalje *Vazu* koju je kupio onakvu kakva jest, pogreške u lijevanju bit će manje, a patina se može ispraviti.

16. studeni 1909 – Wittgenstein piše da je u Secesiji vidio dvije Meštrovićeve *Vaze* i platio ih. Nije mu pravo da sada šalje jednu *Vazu* kao nadomjestak "ali pošto se tako dogodilo, mnogo mu zahvaljuje". Wittgenstein dobronamjerno savjetuje Meštroviću: "Bilo bi mi drago da Vi više cijenite kritičare. Ne zato da bi se po njima ravnali, već da uzmete u obzir u čemu se zapravo Vaš ukus otklanja od općeg." Nadalje: "Naravno, ne možete

ništa prodati ako se uporno držite lica koja su drugima u visokom stupnju odbojna." Stalo mu je da Meštrović bude hvaljen, a ne kuden te da se neki njegovi radovi prodaju. Budući da će dobiti još samo jednu kvartalnu ratu, mora stati na vlastite noge. Čuo je da Meštrović želi imati izložbu u Beču. To ne može škoditi, ali može mu donijeti razočaranja.

Već u siječnju 1910. Meštrović ima izložbu u Beču, u Secesiji.

Veze Karla Wittgensteina i Ivana Meštrovića nastavljaju se i u 1911. godini.

Iz pisma od 7. travnja 1911. saznajemo da je Wittgenstein voljan posuditi Meštrovićeve radove za izložbu, ali ne prije kraja travnja odnosno početka svibnja. Posudit će jednu *Vazu* i *Pastira*. Portret gospođe Wittgenstein ne može mu dati jer to ni ona ne želi.

U pismu od 17. svibnja 1911.

Wittgenstein zahvaljuje Meštroviću na posredovanju u kupnji Rodinove skulpture *Čovjek koji hoda* za svoju zbirku u Beču. Također ga moli da mu kupi jedno djelo Angladete. Prepušta Meštroviću izbor jer poštuje njegov ukus. 27. svibnja 1911 – Wittgenstein nanovo piše Meštroviću u Rim, u Via del Babbuino 181, i to opet o Angladi i nabavci jer se boji da Meštrović nije dobio pismo poslano prije 12-ak dana. Prema dosadašnjim spoznajama, to je bilo posljednje pismo Karla Wittgensteina upućeno Ivanu Meštroviću.

THE WORKS OF IVAN MEŠTROVIĆ IN KARL WITTGENSTEIN'S COLLECTION IN VIENNA

Karl Wittgenstein was an exceptionally important person in the cultural and artistic life in Vienna at the end of the 19th and the beginning of the 20th century. The assumption is that Wittgenstein's character, his instructions and advice that he gave to Meštrović in his letters to a certain extent influenced the shaping of the young sculptor, and particularly his art. Information concerning Meštrović's works in Karl Wittgenstein's collection are kept in the old files from 1919 (the archives of the Meštrović Studio, the Ivan Meštrović Foundation, Zagreb). The same archives hold another source letters from 1908 and 1909, which Karl Wittgenstein wrote to Meštrović in Paris, as well as letters from 1911 written to Meštrović in Rome. These letters provide much information not only about the artist's wishes and views on art, but also about the prices, the materials and the execution of the works, as well as young Meštrović's possibilities for work, the conditions for his work in Paris and the artist's firm convictions in creating his works. Judging from these letters, Wittgenstein played a great, albeit short-lived, role in Meštrović's life, enabling, through his assistance, namely the commissioning and purchase of his work, Meštrović's financially secure sojourn and work in Paris in 1908 and 1909. Their connection continued in 1911 when Wittgenstein agreed to loan Meštrović's work for an exhibition in Vienna, as well as when Meštrović mediated in the purchase of a sculpture by Rodin for Wittgenstein. The old files of the Meštrović Studio list 14 of Meštrović's works that were included in Wittgenstein's collection. Meštrović bequeathed some of these works in plaster to the Meštrović Studio in Zagreb, and the "Spring of Life" was bought by the artist himself from Wittgenstein's heirs in 1957 and given, after the payment of compensation, to the Drniš municipality.

Bilješke:

1. Herausgegeben von Otto Breicha, Gerhard Fritsch, *Finale und Auftakt Wien 1898-1914., Salzburg.*
2. Prema do danas skupljenim podacima, navedena djela nalaze se: *Vrelo života*, granit, u Drnišu; *Eva*, gips, 73x20,5x29 cm, u Gliptoteci HAZU u Zagrebu; *glava pedestal*, bronca, 128x54x49 cm, u Galeriji Meštroviću Splitu; *Stupovi figurativni postamenti* (četiri figurativna postamenta), gips, 115x30,5x32 cm; gips, 121x33,5x36,5 cm i drvo, visina 125, u Narodnome muzeju u Beogradu; gips, 112x36x35 cm; gips, 117x35x39 cm u Gliptoteci HAZU u Zagrebu; *Vaza tankog vrata*, gips i bronca, u Gliptoteci HAZU u Zagrebu i bronca, visina 138 cm, u Atelijeru Meštroviću Zagrebu; *Studija ruke*, gips i bronca, 166x38x35 cm, u Atelijeru Meštroviću Zagrebu; *Druga studija ruke*, gips i bronca, 145x50x39 cm, u Atelijeru Meštroviću Zagrebu.
3. Barbić, Vesna, *Meštrovići arhitekti*, Rad JAZU, Zagreb, 1986, knj. 423, Razred za likovne umjetnosti, knj. XIII, str. 148.
4. Vjerojatno se odnosi na skulpture *Klečeći muški akt*, torzo muškarca koji kleči na jednom koljenu, bronca, 52,5x23,2x24,7 cm, u Atelijeru Meštroviću; *Klečeći muški akt*, bronca, 69,5x18x19,7 cm, u Atelijeru Meštroviću Zagrebu i dva odljeva u bronci u Baton Rougeu, Indiana, SAD.
5. Skulptura *Sjećanje*, mramor, u Narodnome muzeju u Beogradu.
6. Kunstaussstellung der Munchener Seccession, Kgl. Kunstaussstellung Gebaude am Konigsplatz, Munchen, 15. Mai 31. Oktober 1912.
7. Ne zna se sigurno o kojoj je skulpturi riječ jer je Ivan Meštrović oblikovao nekoliko skulptura na tu temu: *Frulaš*, gips i bronca, u Atelijeru Meštroviću Zagrebu; *Mladi pastir*, mramor, bez podataka o tome gdje se danas nalazi; *Studija za pastira*, gips, u Galeriji Meštroviću Splitu i bronca, u Kansas Cityju, SAD; *Mladi pastir sa frulom*, bronca, u privatnom vlasništvu u Rimu.